BALANGURU

Mennesker og myter i en kalashalandsby i Hindukush

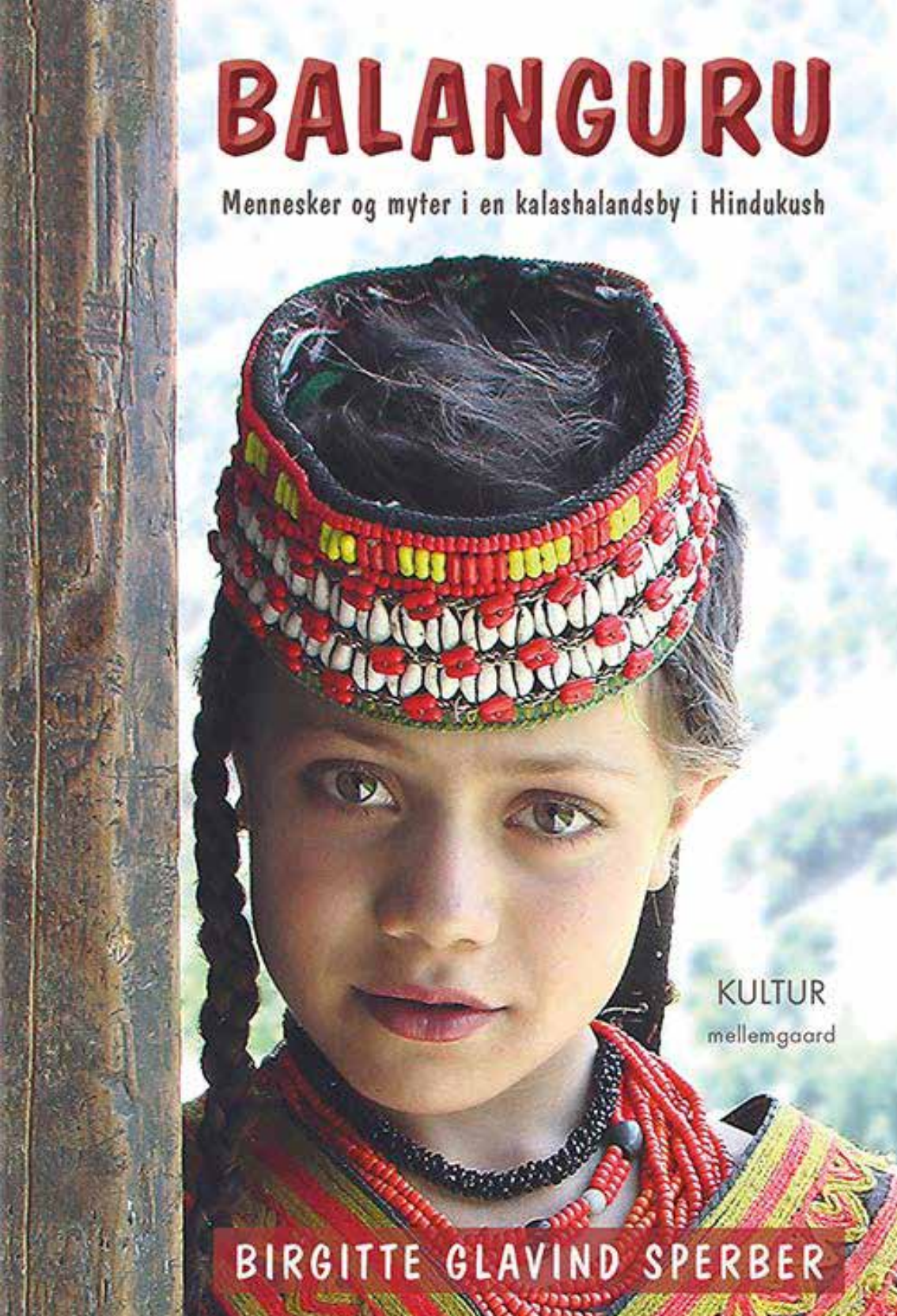

KULTUR
mellemgaard

BIRGITTE GLAVIND SPERBER

DET RELIGIØSE VERDENSBILLEDE HOS KALASHA

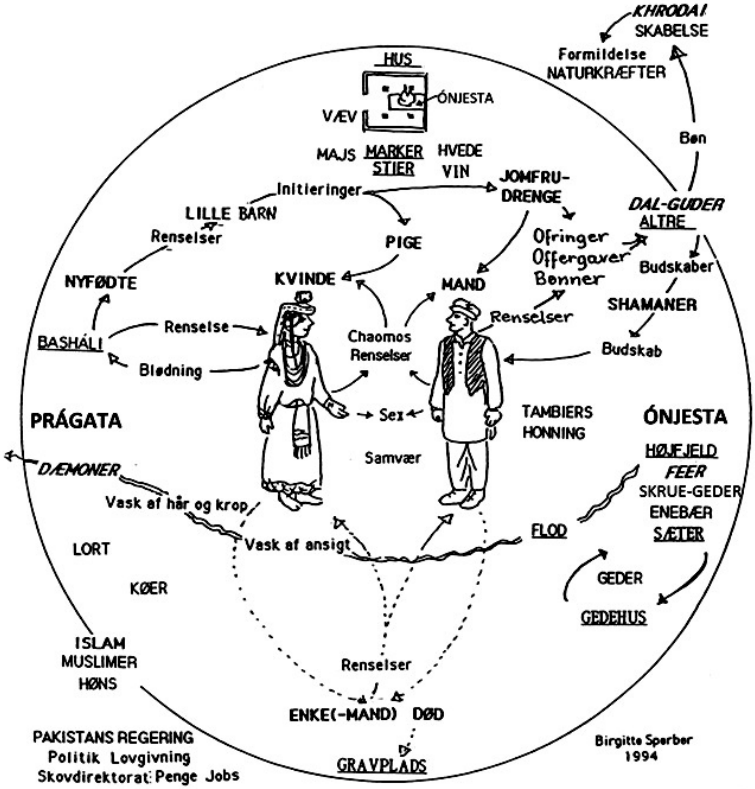

BIRGITTE GLAVIND SPERBER

BALANGURU

Mennesker og myter i en kalashalandsby i Hindukush

mellemgaard

Balangurú – Mennesker og myter i en kalashalandsby i Hindukush
© 2017 Birgitte Glavind Sperber og Forlaget mellemgaard

Forlagsredaktør: Charlotte Levin
Grafisk produktion: KWG Design, Odense
Grafiker: Tine Wichmann
Fotos af sætere, helligdomme og istongas af Yasir Kalash
Forsidefoto: Shaziana (2007) af Birgitte Glavind Sperber
Øvrige illustrationer af forfatteren

ISBN 978-87-7190-393-5

Kopiering af denne bog må kun finde sted på institutioner, der har indgået aftale med Copy-Dan, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer. Det er tilladt at bringe korte uddrag i forbindelse med anmeldelser.

www.mellemgaard.dk

VELUX FONDENs støtte er ydet under Fondens fundatsbestemmelse, der giver mulighed for at støtte aktive ældre. Kvalitative og redaktionelle vurderinger i forbindelse med udgivelsen er varetaget af forlaget og forfatteren alene. Forfatteren siger tak til Fonden for velvillig støtte.

INDHOLD

Forord . . . 11
Ordforklaringer . . . 16
Ankomst . . . 24
Rent og urent . . . 33
Vinteraften i huset 1983 . . . 36
Eksperten Khosh Nawaz . . . 39
Guddommene Sajigor og Praba . . . 50

***

DEN STORE SOLHVERVSFEST

Vintersolhvervsfesten . . . 58
Sumalik – at tøjle kvinder . . . 63
Forbudt for kvinder . . . 66
En gedekultur . . . 68
Kutramo – gedernes dag i Chawmos . . . 72
De døde . . . 75
Forfædrenes dag i Chawmos . . . 79
Kvindernes renselse Shish aú suchék . . . 86
Den store dag af Chawmos . . . 91
Balimain tæller den mandlige befolkning . . . 106
Den sidste aften af Chawmos . . . 110
Dagen til at skræmme ræven – Transvestitritualet . . . 114
Pigesang for familiegudinden Jestak . . . 117
Kragenatten – jordskælv . . . 120
Vinterafsked . . . 125
Den sidste aften af Chawmos fire år senere . . . 127
Saifullah . . . 129

DALENS NEDERSTE DEL MED DE URENE KVINDER, DÆMONER, KATASTROFER, KONFLIKTER – OG KÆRLIGHED

Sæteren 135
Hvorfor kvinder er pragata 141
Dæmoner 143
Vandmøllen 152
Darran – Springflod 156
Mahmad Sadi 160
Bomben 162
Nat 166
Damsi 167
Om elskov og ægteskab 172
Småpiger 177
Washlim Guls eget valg 181
Sådan er mænd! 187
Den vrede far 191
Det er ikke til at vide med de kvinder 194
Besøg i Rumburs gamle Bashali 198
Sari Gul 201
En fødsel 220
Udlængsel 225
Anwaz 231
Opdragelse af børnebørn 236
Den dobbelte pris 239
Brudeprisen 243
Jeg har svært ved at holde på kvinderne 248
Kvindepoesi 256
Gamle Nana 265
Strid 276
Nye tider – penge og el 279
Skumring 282

MÆNDENES VERDEN

En hyrdedreng er død 285
Kalasha-årets kreds 296
Sådan kom geden 297
Gedernes år 299
Quaid-e-Azam 308
Maziar – hjemmefra for første gang 310
Fløjten 313
Jam Sher – nattedans og poesi 316
Hyrden None 324
Yasir 326
Feernes kvæg 329
Det forbudte kød 333
Honning 335
Ære 338
Palawan 349
Den hemmelige sang 355
Daginai 361
Baraman 366
Feerne 368
Kun for mænd 379
Sneleoparden 383
Brillerne 385
”Lille bedstefar” 388
Den første gandaw 390
Den gamle mand 393
Khosh Nawaz i 2005 409

OM SYGDOMME, HVORFOR DE KOMMER, OG HVAD DER KAN GØRES

Mudra ban – prostatabesvær 413
Peshauri og den gode olie 418
Kashgari – en medicinmand 421
Kashgari og dyrene 429
Numu og de syv konger 431
Høns 433
En gammel mor 436
Buerysteren Thomkuchawaw 440
Sygdom kan ramme som straf 442
Gulnab Shahs ansigt 445
Den vanvittige 450
Gudinden Jatch 455
Kæt 459
Barnedød 461
Misargeh 464

SOM EN LILLE Ø I ET HAV AF MUSLIMER

Før og Nu – Bakthawar Shah 468
Islam trænger frem 474
Muslimdræberen Kasata 480
Latjik 482
Gul 487
Kitibi 490
Hjemrejse 492
Efterår 493
Slutning 496

***

Emneregister 499

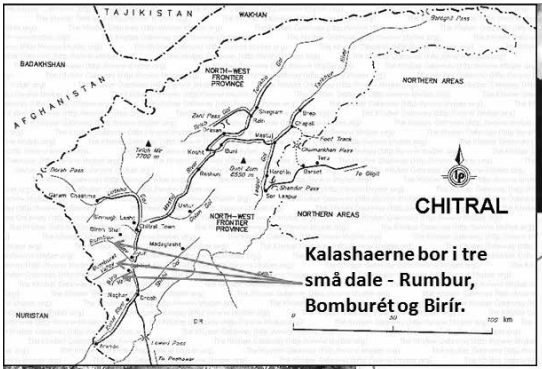
TAJIKISTAN
WAKHAN
BADAKHSHAN
AFGHANISTAN
NORTH-WEST FRONTIER PROVINCE
NORTHERN AREAS
CHITRAL
Kalashaerne bor i tre små dale - Rumbur, Bomburét og Birír.
NURISTAN

70°E
80°E
TAJIKISTAN
CHINA
Hindu Kush
Karakoram
K2
8607m
Khyber Pass
Peshawar
Islamabad
Indus
Rawalpindi
AFGHANISTAN
Gujranwala
Lahore
Faisalabad
Punjab
Quetta
Multan
30°N
30°N
PAKISTAN
Bahawalpur
IRAN
Sukkur
Indus
Thar Desert
INDIA
Sindh
Hyderabad
Karachi
0 200 miles
0 200 kilometres
Tropic of Cancer
Arabian Sea
©Oxford Cartographers
60°E
70°E
80°E

FORORD

– This is the end. It can finish us all.

Det var en dag sidst i juli 2015. Saifullah havde ringet. Han fortsatte:

– I løbet at de sidste tyve dage har femten springfloder ramt dalen, de fleste endda efter kun ganske lidt regn. Alle veje og kanaler er væk. Elværket og vandledningerne er væk. 35 familier i landsbyen har mistet deres marker og har nu ikke noget at leve af. Også vores mark på den anden side af floden og huset bagved er væk.

Jeg forstod, hvad Saifullah talte om. Igennem de 25 år, jeg havde besøgt kalashadalene, havde jeg flere gange efter et par dages regn oplevet, at en fjern torden hørtes, set folk i landsbyen blive bange og skynde sig at fylde alle potter med vand, før det ville forsvinde, når kanalerne blev revet bort, mærket jorden begynde at ryste, det sædvanlige lydtapet af flodens brus blive afløst af en drønen, når en høj brun mudderbølge med store blokke og træstammer kom rasende ned gennem dalen.

I 1990 måtte vi magtesløst se til, mens landsbyen Maledesh gradvist styrtede ned med brag som af eksplosioner.

Sådan noget kan ske. Mange springfloder på én gang var ikke sket før.

For fire år siden rev et stort jordskred landsbyens kalashaskole bort. Om vinteren måtte børnene undervises i lasede telte eller sidde på det kolde jordgulv i templet, hvis dette ikke var optaget af en begravelse eller anden religiøs handling. Først nu i sommeren 2016 er en ny skole ved at blive opført et mere sikkert sted længere nede i dalen.

– Det er klimaændringerne. Vi var ved at høste, nu er afgrøderne væk. Vandmøllerne kan ikke arbejde, folk mangler mel til brød. Folk sulter.

– Hvor er du nu?

– Jeg ringer fra Chitral. Jeg er gået over passet for at komme ud. Bomburet er også hårdt ramt, men mest er vores landsby Balanguru.

Balanguru – det er ikke min landsby, men er det lidt alligevel. Gennem årlige besøg fra 1983 til 2008 har jeg tilbragt over to år i landsbyen. Jeg kender næsten alle, har erfaret, fået fortalt og studeret den enestående kultur og religion.

Det var især folkets kulturelle ekspert, Khosh Nawaz, som blev min ven og gav mig de mange myter, der forklarer verden og de leveregler, man skal følge som kalasha. Han gjorde dalen mytisk for mig. Når jeg gik gennem den, fornemmede jeg, hvad der var sket netop her, og hvor jeg måtte gå, og hvor jeg ikke måtte komme som en af de urene kvinder.

Khosh Nawaz døde 4. maj 2015. Det var en utroligt sørgelig nyhed. Den del af hans enorme viden, som ikke er blevet registreret af forskere eller af kalashaerne selv, er gået tabt.

Kalashafolkets religion og kultur er bundet til steder, til gederne. Hvis naturkatastrofer tvinger de 4000 kalashaer ud af deres tre dale i Hindukush, kan de ikke mere være kalasha, men bliver som en dråbe i havet blandt Pakistans fattige masser.

Ikke bare klimakatastrofen truer.

Kalashafolket bor i tre små dale i Hindukushbjergene i det nordvestlige Pakistan tæt ved grænsen til Nuristan i Afghanistan. Deres religion og kultur er de sidste rester af en kulturkreds, som dominerede i store områder af Centralasien, indtil islam gradvist trængte frem. Sproget er en isoleret sidegren af den gamle indoariske sproggruppe dardisk.

I deres indtil for nylig isolerede dale har kalashaerne bevaret et religiøst verdensbillede delt i rent og urent med polyteisme, shamanisme og hellige geder, som ikke er bevaret andre steder. Disse urgamle træk er en forståelsesramme, inden for hvilken kalashaerne agerer – i fællesskab, når de under vinterfesten genetablerer verdensordenen, og som individer, når de forholder sig til dagligdagen og dens problemer. Hertil kommer andre forståelsesrammer givet af, at kalashaerne er del af en politisk økonomisk virkelighed bestemt udefra.

Kalashakulturen møder nu påvirkninger fra uddannelse, turisme og moderne udvikling.

En del går tabt, når de unge gennem uddannelse lærer at forklare tingene omkring dem på andre måder. De gamle helbredelsesmetoder vil nok helt forsvinde.

Dragtkulturen er stærkt påvirket af industrialiseringen, resulterende både i tab og i nye teknikker, ny skønhed, især efter at symaskiner, industrifremstillede stoffer og kulørte garner kom til dalene, og kvinderne opfandt helt nye mønstre og teknikker til deres kjoler.

Samtidig er der en voksende stolthed over at være kalasha, en voksende interesse for at bevare den mundtlige og materielle kultur og tradition. De unge registrerer selv på bånd og enkelte også på film. De lytter og iagttager med stor interesse. Til den voksende stolthed bidrager turister udefra, hvis de opfører sig med respekt for denne kultur. Hvis vi gør det, mener jeg ikke, vi udefra er en trussel. Vi studerer dem, og de studerer os – ofte efterfulgt af latter.

Dette lille folk på omkring 4000 mennesker er den mindste af Pakistans religiøse minoriteter, som er beskyttet af forfatningen og har ret til at praktisere deres religioner.

– Minoriteterne i Pakistan har store problemer i nutiden, fordi muslimerne tror, at dette land bare tilhører muslimerne, de "rene". De anser os for urene. De prøver på at gøre en ende på os – ikke regeringen, men de fundamentalistiske grupper i Pakistan, som vokser nu og spredes overalt.

(Saifullah Jan 2006)

Kalashaerne har frie kvinder, som synger og danser. De har flere guddomme. De må godt fremstille vin og drikke den – det er deres ret ifølge forfatningen, men en torn i øjet på islamister.

Kalashafolket ligger som en lille ø i et hav af muslimer, hvor fanatismen vinder frem.

Pakistansk Taleban har udstedt en fatwa mod kalashaerne: "Ved Allahs nåde har et stigende antal kalashaer omfavnet islam, og vi vil gøre det klart for kalashaerne, at de vil blive udslettet sammen med deres beskyt-

tere, de vestlige agenter, hvis de ikke omvender sig til islam."[1]

Jeg plejede at rejse til dalene via Peshawar. I 2008 var det tydeligt, at det dér var farligt at ligne en fra Vesten. Kort før jeg skulle rejse i 2009, skrev jeg til den danske ambassade i Islamabad for at spørge, hvor jeg kunne bo sikkert i byen. Ambassadøren ringede hjem til mig og sagde: "Du må ikke rejse!".

Tre dage senere blev den græske frivillige Athanasios Lerounis kidnappet fra Bomburet og ført ind i Nuristan, hvor han blev holdt som gidsel i syv måneder. Lerounis havde lavet en NGO for kalashaerne. Han blev anset for at være en af folkets 'beskyttere'.

Siden da har militante islamister, sikkert Taleban, lavet flere indfald i dalene og i Chitral generelt.

Min største frygt er en selvmordsbombe, når alle kalashaer danser sammen for at genskabe verdens orden.

I juni 2013 blev 10 bjergbestigere og deres guide dræbt af militante islamister ved Nanga Parbat. Det er tydeligvis farligt at være fremmed i de nordlige egne.

Chitral er afhængig af turisme, bl.a. til kalashadalene. Militæret har øget sin tilstedeværelse i området. Politiet har indført, at udlændinge godt kan komme, men kun i et par dage, og de skal være tæt omgivet af politi hele tiden. Den stærkt reducerede turisme giver store økonomiske problemer.

Jeg er ikke vendt tilbage siden 2008, men har nær kontakt alligevel, nu via telefon og Facebook. Det sidste år har der været mobiltelefonforbindelse til Balanguru.

Under mine første besøg tegnede jeg, en dejlig måde at kommunikere på, når jeg endnu ikke forstod sproget. Jeg skrev dagbog og lærte efterhånden at tale og forstå kalasha, lavede min egen ordbog på min egen lydskrift.

Jo mere jeg kom til at kende folk, jo mindre kunne jeg holde ud at læse bøger og artikler om kalashaerne, der normalt beskrives i flertal som en

---

1 "By the grace of Allah, an increasing number of people from the Kalash tribe are embracing Islam and we want to make it clear to the Kalash tribe that they will be eliminated along with their protectors, the Western agents if they don't embrace Islam," Fra det ansete dagblad *DAWN* 13.februar 2014 http://www.dawn.com/news/1086564

rituelt handlende masse. De er jo individer, lige så forskellige som folk andre steder. Efter først at have tegnet portrætter prøvede jeg at skrive en slags portrætter af de folk, jeg kom til at kende, lyttede til, levede med, hvis livsforløb jeg fulgte.

Kulturen var skriftløs indtil for nogle få år siden. Langt de fleste voksne er analfabeter, men har til gengæld en enorm hukommelse for ord og begivenheder. Jeg kom til at erkende, at vi skriftfolk kun bruger en lille del af hjernen til at huske med, fordi vi ved, hvor tingene er skrevet og gemt. Blandt disse mennesker med en stærk mundlig tradition var det, som om min hjerne, hukommelsen blev større. Jeg kunne nedskrive alle samtaler og forklaringer ordret, når jeg blev alene i mit værelse, de første mange år med en stavlygte i munden som belysning af de sider, jeg skrev: oplevelser, portrætter, folks forklaringer og livsfortællinger. Myter og poesi optog jeg på bånd eller film og fik hjælp til oversættelsen. De lange fortællinger er også filmet og oversat.

Som alle kalashaer er landsbyen Balanguru og dens indbyggere truede. Hvor længe dette samfund kan eksistere, er ikke til at vide. Denne bog er mit bidrag til, at den ikke helt forsvinder.

Alle forfatterens honorarer for foredrag og salg af denne bog går til retssagerne om rettighederne til Rumburs skove og højsætere.

ORDFORKLARINGER

NB om udtale: Navne og stednavne udtales typisk med trykket på sidste stavelse. I ordforklaringerne er udtalen skrevet i parantes med accent, hvor trykket ligger. Lyden r udtaler som på engelsk. Ch udtales nærmest som tj. J udtales som på engelsk, altså som dj.

I teksten kaldes folket kalasha. Der bruges også tit betegnelsen kalash. Hvis man bruger dette ord ved en søgning på internettet, får man flere resultater inkl. alt om kalasha. Som navne for dalene bruges her de navne, folk udefra bruger: Rumbur, Bomburet og Birir, fordi disse navne bruges i litteraturen og giver flest resultater ved søgning på internettet. Hvis man bruger kalashaernes egne navne Rukmu, Momuret og Biriu, får man resultater fra kalashaernes egne hjemmesider.

Achámbi = renselsesritual med brændende sten-egeløv ved Bashali af mor og barn fem dage efter fødslen.

AKRSP = Aga Khan Rural Support Programme. En stor NGO, som laver udviklingsarbejde i de nordlige regioner af Pakistan med inddragelse af de lokale folks ønsker og behov. Udspringer fra Aga Khan Foundation, der driver landets bedste hospital, universitet og sundhedsuddannelser.

Alashing = at løbe bort med en, man elsker – kærlighedsægteskab.

Anish *(Aníśh)* = den nederste kalashalandsby i Bomburet.

Aya = mor. Kalashaerne bruger næsten kun slægtskabsbetegnelser, når man taler om og til hinanden. Mest almindeligt er at sige xx's far/mor. Det gør børnene og deres navne betydningsfulde. Mange ved godt, at jeg hedder "Birgít", men jeg omtales og tiltales "Ulla Ayas" (Ullas mor). I denne bog bruges mest personnavne. Dem kender ikke alle, fordi det er længe siden, de blev brugt. Navne bruges mest om dem, som endnu ikke selv er blevet for-